

ABANDÓ DE LES ILLES CANÀRIES PER JOAN I D'ARAGÓ

PER

MARINA MITJA

Llegim en llibres i manuals de Historia que, a l'Antiguitat, el pas de la Mediterrània a l'Oceà Atlàntic i la navegació atlàntica no constituïren un problema insoluble. Partint primerament de Cadiz i després de Sevilla, fenicis, grecs i romans es llançaren a la immensitat de la mar oceànica i navegaren vers les illes Cassiterides, subministradores d'estany, a Helgoland, on es recollia l'ambre del Bàltic, i a la Mar del Nord, on els romans anaven a la pesca del bacallà per a conduir-lo a la Mar Mediterrània i procedir a la seva preparació amb la sal d'Eivissa.

Molt menys resenyats que d'una navegació atlàntica vers el Nord estem respecte a una navegació atlàntica cap a l'Equador, la qual potser seduí menys els navegants de l'Antiguitat.

GENOVESOS I CATALANS A L'ATLÀNTIC: SEGLE XIII.

En cloure l'Edat Antigua i començar l'Edat Mitjana la relació dels intercanvis entre l'Atlàntic i la Mediterrània s'interromp. S'haurà de deixar passar molt temps fins a veure que pobles mediterranis reemprenen llur tràfec a l'altra banda de l'Estret de Gibraltar. Calia tenir un punt segur del costat de l'Oceà per arriscar les veles de l'un a l'altre mar, un lloc de recolzament cristià. Aquest lloc no existí fins després d'ésser conquerida Sevilla per

Ferran el Sant de Castella. Llavors, en possessió de la ciutat del Guadalquivir, s'obrí un nou panorama a la navegació i al comerç cristians. Des de mitjans del segle XIII Sevilla fou la ciutat de les grans perspectives: facilitava el pas de la Mediterrània a l'Atlàntic, constituïa la porta de sortida dels productes castellans a la mar i al comerç internacional i podia constituir-se —temps a venir— en un punt de partença per a una gran navegació atlàntica.

Aquests aventatges que oferia Sevilla sembla que havien d'haver estat explotats pels castellans i a profit dels castellans: però no fou així; almenys no foren explotats pels castellans, ja fos perquè aquests manquessin d'empenta o perquè llur sobirà no l'estimulés. El gran comerç que immediatament es desenrotllà a Sevilla —extracció d'oli, cuirs, argentviu i productes castellans en general, i introducció de teixits, drogues i productes procedents de l'Orient— el posà Ferran III de Castella a mans d'estrangers, a canvi de l'ingrés a l'erari reial d'uns pujats drets de duanes. Mercaders borgunyons, flamencs, anglesos, francesos, convergiren a la metropoli andalusa¹, i genovesos i catalans (per a precisar, barcelonins), feren d'enllaç entre Sevilla i les places del comerç mundial, Alexandria i mercats de Llevant.

Entre genovesos i catalans s'entaulà a Sevilla una dura competència, sotmesa, al joc de forces polítiques internacionals imperant durant la major part de l'Edat Mitjana: amistat castellana genovesa enfront de la Corona d'Aragó.

D'aquest joc de forces els catalans forçosament n'havien de sortir mal parats, mentre que els genovesos se'n gaudirien. Ells s'emportaren la tallada grossa dels negocis de Sevilla i la tallada grossa de tots els afers castellans que tenien una relació amb la mar. Fins l'almirallat de Castella fou desempenyat per genovesos: Spínola i Bocanegra, procedents de Gènova, monopolitzaren el càrrec d'almirall en el regne veí.

¹ Carande: *Sevilla, fortaleza y mercado*. "Anuario del Derecho", t. II, pàgina 286.

A. Ballesteros: *Sevilla en el siglo XIII*, págs. VI, VII, 25, 47. Encara al 1339 trobarà Ballesteros un micer Pedro, mercader de Bruges i un Johan Amalt de Flandes negociant amb oli a Sevilla, però aquesta ja sembla una manifestació esporàdica.

Un cop ben establerts, els genovesos, als quals no atemoritzaven els perills ni els abismes de la mar, no consentirien a Sevilla la munió de mercaders nòrdics abans esmentats que arribaven a la ciutat del Guadalquivir per la ribera atlàntica per a comerciar. A aquests mercaders els mateixos genovesos un segle abans els havien foragitat de Gènova i de la ribera de Provença i Llengedoc², i ara, davant les boques del Guadalquivir i Golf de Vizcaia, genovesos i catalans els lliuraren una dura batalla³.

Des de finals del segle XIII foren genovesos i catalans els qui, a la capital andalusa, es feren càrrec de l'intercanvi de productes castellans, mediterranis i de l'Orient amb els gèneres industrials que es manufacturaven a les ciutats del Nord d'Europe, principalment a Flandes. Uns i altres, catalans i genovesos, des de Sevilla feren via cap a Bruges.

GENOVESOS, CATALANS I MALLORQUINS A LES ILLES CANÀRIES: SEGLES XIII I XIV.

Però cara a l'Atlàntic, els genovesos no es limitaren a timonejar vers el Nord: encara al segle XIII viraren cap al Sud i arribaren a la primera de les illes Canàries, a Lanzarote, apartada vint lligues de la costa de l'Àfrica occidental.

No cal pas dir que l'esclat genovés vers les Canàries havia de despertar entre els catalans un regust de gelosia i que havia d'esperonar-los. Però, les illes Canàries eren un país pagà, llurs habitants eren infidels i el Pontificat a l'Edat Mitjana s'arrogava domini directe sobre les terres d'infidels d'arreu del món; per tant, arribat el moment, sobre les illes Canàries. Essent així, els catalans, mal vistos per la Santa Seu, tinguts per poc fiables gibelins, no podien pretendre res en uns dominis de l'Església. A Jaume II li

² Schaub: *Die Handelsgeschichte der Romanischen Völker des Mittelmeergebiets*, págs. 383, 453, 592 i altres.

Amman: *Die Anfänge der Leinenindustrie des Bodenseegebietes*. "Alemanisches Jahrbuch", 1953, pág. 283.

³ Posseim bastantes notes documentals que rensenyen de topades de naus catalanes amb naus flamenques i angleses que nevegaven per les indicades contrades atlàntiques.

fou denegada per la Santa Seu la conquesta del regne de Granada, per a ell o per a un germà seu ⁴; per tant, no cal dir que més enllà de Granada als seus súbdits no se'ls deixaria fer un pas: en principi, les illes Canàries eren per a ells terra vedada. Novament el joc de forces polítiques internacionals els era advers.

La situació a Sevilla al començament del segle XIV, ja no era, però, tan simple com acabem de presentar-la. En aquest moment havia sorgit a la configuració política de la Mediterrània occidental un estat nou, el reialme de Mallorca, i a la ciutat del Guadalquivir, a més de genovesos i catalans, hi concorrien els mallorquins, feudataris de la Corona d'Aragó, amb una força impulsiva que els catalans no podien contenir i que sovint provocava xocs entre uns i altres, molt marcadament a Sevilla ⁵.

Els mallorquins pel sol fet d'ésser súbdits d'un rei feudatari de la Corona, contaven amb l'ajut del Papa; això la Santa Seu no ho dissimulà gens. Dispensà els mallorquins de les traves i inconvenients que semblava davant de catalans i de valencians quan a aquests els calia comerciar amb els estats del Nord d'Àfrica on senyorejaven els infidels musulmans. Aquest tracte de favor de que gaudiren, permeté als mercaders de Mallorca especialitzar-se en el comerç amb als estats nord-africans. Per a aquest comerç, especialment per al comerç amb el Marroc, Sevilla constituïa la rada més estimable, i els mallorquins l'aprofitaren i s'hi feren forts. Des de Sevilla en lloc de virar cap a Flandes viraren

⁴ F. Soldevila: *Història de Catalunya*. Barcelona, 1962, t. I, pàgs. 408-409. Giménez Soler: *Aragón y Granada*, pág. 84.

V. Salavert: *Cerdeña y la expansión mediterránea de la Corona de Aragón*, t. I, pág. 41. D'aquesta obra, on l'autor es proposa demostrar l'interès de Jaume II per a l'illa de Sardenya, documentalment, el que se'n desprèn és l'interès de Jaume II per al regne de Granada.

⁵ Arxiu Històric Ciutat de Barcelona, *Llibre general del Consell*, T. I: conté una llista llarga de planys i queixes dels Consellers contra el rei de Mallorca, qui volia obligar els barcelonins a pagar tres diners per lliura de totes les mercaderies que introduïen i extreïen de l'illa. Així mateix figuren en el volum acusacions dels barcelonins contra l'actitud dels mallorquins a Sevilla. Aquests volien actuar com a personalitat jurídica independent i no volien contribuir a les despeses que ocasionava el sosteniment de la colònia catalana.

cap el Marroc, que al Nord d'Àfrica era zona d'influència castellana.

Una vegada a l'Àfrica degué ocórrer als mallorquins el què abans havia ocorregut als genovesos: que toparen de pressa amb les illes Canàries. I a ells el Papa no els plantejà per les Canàries problemes insolubles. Degué permetre'ls-hi d'utilitzar les illes —aquelles grans naus anclades davant la costa occidental del continent africà que, a semblança de Mallorca, fàcilment podien convertir-se en dipòsit de mercaderies anants i vinents de l'Àfrica— a canvi de guanyar, fins on es pogués, ànimes per al cristianisme.

Així ens expliquem l'arribada dels mallorquins a Canàries, llur establiment a Gran Canària i el començament de llur obra missionera, fets els dos últims, coneguts i estudiats ⁶.

INTERVENCIÓ DE LA SANTA SEU: SEGLE XIV.

Sota la mirada benevolent del Papa, els mallorquins pogueren acampar lliurament a les Canàries —on a voltes, en lloc d'evangelitzar els naturals, els prengueren i els conduïren a Mallorca en calitat d'esclaus⁷—, fins a 1343 o 1344, es a dir, fins a la incorporació definitiva del reialme de Mallorca a la Corona d'Aragó. A partir d'aquest moment, per bé o per mal per a ells, els mallorquins, més enllà de les fronteres nacionals de la Corona, foren identificats amb els catalans; les possibilitats que s'els oferiren a l'exterior foren les mateixes que les que s'oferien als catalans, que, cara a les Canàries, lògicament havien d'ésser nules. Ara no sols havia de pesar sobre seu el vell rencor de la Santa Seu contra la dinastia catalana, sinó el fet mateix de la conquesta de Mallorca, amb el desposeïment del seu regne d'un sobirà mallorquí amic del Papa i acollit a la cort d'Avinyó. I per a fer presió sobre el Papa encara s'hi afegia el desfici de Gènova davant l'increment de potencial econòmic de la Corona, ja que, mercaders de Barcelo-

⁶ J. Vincke: *Comienzos de las misiones cristianas en las islas Canarias* ("Hispania Sacra", vol. 12, 1959), reuneix i resumeix la bibliografia referent al tema.

⁷ J. Vincke, treball cit., pág. 194.

na i de Mallorca ara saberen entendre's i constituïren tot seguit potents societats comercials mixtes amb capital i finalitats comunes. Una d'aquestes societats, potser la més puixant, regida pel barceloní Bernat Serra, fou una empresa de gran envergadura. Enfocà la seva acció comercial en totes direccions; en vers la Mediterrània oriental, en vers Flandes i en vers Granada i el Nord d'Àfrica, especialment el Marroc⁸, recollint en aquest últim especte la tradició mallorquina.

Plantejada així la nova situació, la Santa Seu no sembla pas que pogués mostrar-se massa obsequiosa amb els mallorquins. Però, ni tampoc adoptar una actitud excessivament sorruda. A Avinyó ja feia temps que hi arribaven regularment tots els anys uns milers de marcs de plata que els sobirans catalans pagaven a la Santa Seu per el feu de Sardènia, realitat que el Papa no podia passar per alt. Cal afegir encara que Pere el Cerimoniós, per a no dar peu a la cort avinyonesa a titllaments pejoratius i per a donar facilitats al comerç dels seus súbdits, el mateix 1344 trameté un estol a l'Estret en ajut d'Alfons XI de Castella, que contribuï no poc a la conquesta d'Algecires⁹. El Papa doncs, havia de sospesar, i bé que devia sentir que caminava sobre una corda fluixa que calia que no cedís del tot, altrament, qui sap si les Canàries a l'Oceà —estem enfocant aquestes reflexions cara a les Canàries— riscaven d'esdevenir un polvorí inflamable com era Sardènia a la Mediterrània.

Per a sortir del mal pas la Santa Seu, ja a finals de 1344, decidí fer de l'arxipèlag oceànic un regne cristià amb un rei nomenat des d'Avinyó, Lluís de la Cerda, un descendent d'un dels infants de la Cerda.

La solució era eclèctica. Els desposseïts de la Cerda sempre havien mantingut bones relacions amb els sobirans de la Corona d'Aragó, i en la disputa per el tron de Castella havien sigut els protegits dels reis catalans. Ara l'elegit del Papa mancava de me-

⁸ A. C. A., Reg. 876, fol. 132, 145 v.

A. H. P. B., Notari, Jaume Ferrer, 26 març-15 maig 1349, fol. 93 v.

A. C. A., Reg. 1.134, fol. 111 (aquestes cites documentals podríem allargar-les indefinidament).

⁹ F. Soldevila, ob. cit., t. I., pág. 468.

dis econòmics per a portar a cap l'empresa de les Canàries, i en busca d'auxili recorregué a Pere el Cerimoniós. El rei no es feu demanar l'ajut dues vegades. Bo i reconeguent a l'electe del Papa tots els títols i preeminències de rei de les illes Afortunades, finançà l'empresa ¹⁰. No s'havien pas de deixar perdre així com així possibilitats atlàntiques que havien obert mig segle d'esforços mallorquins. Però el joc era naturalment molt clar i Gènova de cap manera el tolerà. El 1347, quan estaven llestos els preparatius per a l'expedició a les Canàries, el Papa, per instigació de Gènova, donà ordre de romandre tothom quiet ¹¹.

OBSTRUCCIÓ DELS GENOVESOS.

L'entrega de les illes restà en suspens, la societat d'En Serra, en relació continua amb el rei, comercià de valent al Nord d'Àfrica fruïnt dels privilegis papals dels mallorquins en aquells estats ¹² i el Cerimoniós es desvisqué per a contentar el Papa en terres africanes. Existia un bisbat mallorquí al Marroc que ell conservà i a més proposà la creació d'un de nou a Argèlia ¹³. De finals de 1351 se sap de la presència de mercaders mallorquins a les Canàries ¹⁴; per a ells les illes eren una prolongació del Marroc. No sabem si aquells mercaders formaven part de la societat d'En Serra; com sigui, la guerra que en 1350 s'havia abrandat entre Gènova i la Corona d'Aragó, que repercutí a tots els àmbits de la mar, a la Mediterrània oriental ¹⁵ i a l'Oceà Atlàntic, es cuidaria de fer oblidar a uns i a altres l'afer de les Canàries.

A l'Atlàntic el comerç de Flandes es desarticulà. Les naus mallorquines que transportaven mercaderies d'En Serra a Flandes

¹⁰ *Crònica de Pere III*, ed. Pagés, págs. 233-240; llibre VIII, caps. I i II; J. Vincke, treball cit., págs. 193 i 194.

¹¹ J. Vincke, treball cit., pg. 194.

¹² A. C. A.; Reg. 892, fol. 135v.

¹³ J. Vincke, trb. cit., pg. 196.

¹⁴ J. Vincke, trb. cit., pg. 195.

¹⁵ Per la repercussió a la Mediterrània oriental, Marina Mitjá: *Barcelona y el problema sardo en el siglo XIV* ("VI Congreso de Historia de la Corona de Aragón", pg. 454-458).

eren atacades per genovesos escudats en naus catellanes ¹⁶ i naus genovesas i naus castellanes amb carragament genovés valuós, que venien de Flandes, eren esperades i atacades per les galeres de la Corona, i a voltes aconseguides i conduïdes a Mallorca ¹⁷.

El 1356, tot just acabada la guerra amb Gènova, començà el període de guerres amb Castella, i al mateix any corregué el rumor d'un possible setge de Mallorca per genovesos i castellans a l'en-
semps ¹⁸.

ELS CASTELLANS.

Ja s'haurà notat l'entrada en joc de naus castellanes des de 1350, ja com auxiliars, ja com aliades dels genovesos.

Durant els anys de la guerra de Castella amb la Corona d'Aragó l'activitat castellana a la mar prengué proporcions inusitades. No fou pas Sevilla la ciutat que excel·lí en aquesta carrera vertiginosa, sinó les ciutats del Nord d'Espanya; la ciutat del Guadalquivir no debia saber alleugerir-se del pes de la tradició genovesa, però, per al nostre cas, és el mateix. Ara els castellans es proposaven barrar als catalans el pas de l'Estret i aquest propòsit l'aconseguien. Fos quina fos la matricula ciutadana que ostentessin llurs naus, el comerç català amb Flandes hagué d'abandonar la via marítima i, mentre durà la guerra amb Castella, seguir per enutjosos camins de mules ¹⁹.

Aquesta interrupció de la navegació catalana coincideix amb uns anys obscurs de història de les Canàries, durant els quals creuen els historiadors que les illes fins foren abandonades per la missió cristiana.

Aquest temps de la guerra amb Castella, Gènova l'aprofità per afuixar la tensió amb la Corona i traure d'ella alguna cosa si podia. Fou tàctica constant seva, quan sentia les forces esgotades, llançar un tercer a la palestra contra els catalans, mentre ella es

¹⁶ A. C. A.; Rg. 134, fol. 145.

¹⁷ A. C. A.; 1143, fol. 162 i Rg. 1142, fol. 43.

¹⁸ A. C. A.; Reg. 1136, fol. 116v.

¹⁹ Són en gran nombre les notes documentals que posseïm respecte a aquest punt del comerç.

prenia temps per a refer-se. Ara, doncs, que Castella li feia la feina ingrata de la guerra, Gènova envià sovint les seves naus a carregar als ports del llevant peninsular, pagant al rei, naturalment, drets d'extracció. Entre els que vingueren ens interessien, per més endavant, els noms de Becaa [Becaria], que al 1366 formaren societat comercial amb els barcelonins Puigvert ²⁰, i de Scarsafiga, que arribaren a Barcelona arran d'un incident ocorregut pel 1369 o 1370, al moment de desaparèixer de l'escena política Pere el Cruel de Castella. En aquest moment fou capturada a Sardenya la nau castellana de Pau Beguiñoni que navegava amb mercaderies de Gerard i Balthista Scarsafiga. A l'abril de 1371 Pere el Cerimoniós donà ordre de conduir la nau a Barcelona i de restituir les mercaderies a llurs propietaris ²¹.

Amb la mort de Pere el Cruel la lluita catalana-castellana s'apagà, bé que fent concessions el monarca català. No en faltaren de caràcter comercial semblants a les fetes abans als genovesos, es a dir, deixant venir els castellans a carregar amb llurs naus als ports de la Corona. És possible que presionessin en aquest sentit l'infant Joan, el primogènit, i els dirigents del seu seguici, molt ben predisposats envers Castella.

DE NOU ELS CATALANS VERS LES ILLES.

Aquesta mena de balanceig permeté entre 1369 i 1370 reprendre les activitats de la mar. A la Mediterrània i a l'Atlàntic tot es ballugà i les illes Canàries suraren de nou al pla de l'actualitat.

Començà el gran moment de les relacions dels súbdits de la Corona amb l'arxipèlag oceànic, essent ara els catalans els capdavanters del moviment vers les illes, en tots els ordres, en l'ordre religiós i en l'ordre comercial. Els missioners que anaren a Canàries eren catalans i ho eren els mercaders dels quals se'n coneixen noms: Bernat Mermau i Pere d'Estrada ²². Aquest esclat català a les illes Canàries fou, però, de curta durada: no anà més enllà del 1387, any de la mort del rei Pere el Cerimoniós.

²⁰ A. H. P. B.; Notari, Jaume Ferrer, 7 abril 1363-25 abril 1368, fol. 73.

²¹ J. Vincke, trb. cit., pg. 201.

²² J. Vincke, trb. cit., pg. 201.

JOAN I D'ARAGÓ I LES ILLES CANÀRIES.

L'any 1387, amb la mort del rei Pere i accés al tron de Joan I, fou de total capgirament a la Corona. Els principis polítics que havien regit per espai de dos segles foren llançats per la borda com a inprocedents i antiquats. La tradicional política econòmica de les ciutats, proteccionista cara a l'estrenger, malmesa desdenyosament davant noves orientacions imposades per juristes i funcionaris de la Cancilleria reial que eren a la vegada literats tocats de bocacisme; les possessions d'ultramar que demanaven un mínim d'esforç per a llur conservació, foren abandonades i els rivals exteriors d'ahir esdevingueren els amics íntims d'avui.

Joan I encara primogènit renuncià a l'hereva de Sicília, i amb ella a l'illa de Sicília, en pro d'una amistat francesa. Bon punt assolit el poder abandonà a favor dels venecians i de capdells turcs els ducats d'Atenes i Neopatria. Sardenya no es perdé ben bé; no es perdé ben bé perquè els qui ara es debatien a l'illa no eren els genovesos, eren els pobres sards; i, de les illes Canàries, sobre les quals no posseïa dret de conquesta ni, que hagim vist, dret escrit enlloc, però una hegemonia moral i comercial reconeguda, la qual feia de l'arxipèlag una zona d'influència, no hem llegit enlloc el que se'n féu. De la marxa dels aconteixaments s'ha de deduir.

Recordem que al 1371 havien vingut a Barcelona els Scarsafiga, els quals havien anomenat genovesos; en realitat genovesos ben bé, no ho eren; eren naturals de la petita ciutat del Nord d'Itàlia anomenada Alexandria de la Palla; de genovesos sols n'ostentaven la ciutadania. No sabem si els Scarsafiga el 1371 restaren a Barcelona, i, si hi restaren, que hi feren durant els anys que encara quedaven de regnat de Pere el Cerimoniós; en tot cas actuaren amb molta discreció. Però si aquells genovesos, o pallaresos, no romangueren a la capital catalana, el 1387, bon punt deseparagut el vell monarca, corregueren a establir-s'hi. El seu compatriota Luquí Scarampo, l'administrador de les rentes de Joan I, natural d'Asti, ciutat veïna d'Alexandria ²³, podia fer-los-hi d'introduïdor.

²³ Marina Mitjà: *Procés contra els consellers, domèstics i curials de Joan I, entre ells Bernat Metge* ("Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona", XXVII-1957-1958, pgs. 375-417).

De fet, a finals de 1387 els Scarsafiga tenien casa a Barcelona, en un carrer emplaçat entre la Pescateria Nova i el Monestir de Mínimes, prop de Santa Maria de la Mar, propietat, la casa, dels Puigvert, els antics consocis dels Becaa. Des de Barcelona, i des d'aquella casa, els Scarsafiga ja comerciaven amb el Nord d'Àfrica ²⁴.

Als Scarsafiga va haver de seguir-los de prop l'establiment a la capital catalana d'un consolat castellà. D'aquest en tenim les primeres notícies el 1388 i ja llavors les naus castellanques entraven i sortien, i eren les reines de la mar de Barcelona ²⁵.

INTENSIFICACIÓ DEL COMERCE AB LES CANÀRIES: ELS ESCLAUS.

LA GUINEA.

Mentre castellans i genovesos quedaven ben establerts, els contactes entre Barcelona i els ports marroquins de l'Atlàntic, les Canàries i, avall, avall, fins a la Guinea, es posaven a l'ordre del dia, solsament que no eren les naus de Barcelona les que realitzaven els periples.

Als Scarsafiga des del Nord d'Àfrica les passajades atlàntiques devien resultar-los-hi d'un atractiu extraordinari. El 1391 una nau de Bartomeu Scarsafiga i del genovés resident a Sevilla Bartomeu Bargayó, la qual conduïa a bord un representant castellà, Joan Gonçalves, arribà a Barcelona de retorn d'un aquests viatges. Devia haver arribat a la Guinea i de tornada devia haver tocat Fuerteventura i aprofitat l'avinentesa per a capturar infants de l'illa, que aquí els vengueren com a esclaus, i que com que eren molt petits, nens de dos o tres anys, els donaren a baix preu ²⁶.

A la Guinea devia fer temps que d'escapada s'hi arribava i la seva existència no devia constituir cap misteri. Fuerteventura en canvi, potser fos una novetat, o al menys més novetat que la Guinea puig que, aquell 1391 al indicar que els infants que es venien

²⁴ A. H. P. B.; Notari Bernat Nadal.

²⁵ A. H. P. B.; Notari Bernat Nadal, 25 julio 1388-13 novembre 1388, fol. 156v.

²⁶ Documents, núms. 1, 2, 3, 4.

eren de Fuerteventura, per a identificar i situar l'illa, els mercaders pregueren la Guinea de punt de referència, malgrat la distància que separa l'una de l'altra ²⁷.

Dels productes africans arribats amb la nau no en coneixem més que els esclaus, però és indubtable que de Canàries o del continent africà el vaixell en portà altres mercaderies: carregar una nau d'esclavets no podia ser fàcil, els naturals de Canàries no es deixaven pendre les criatures així com així ²⁸, i sols per uns pocs infants no s'anava tant lluny. No és d'extranyar que coneguem la procedència de les criatures i no la d'altres gèneres canàris o africans. El país d'origen de la mercaderia humana es feia constar sempre en els contractes de compra-venta autoritzats per notari, cosa que no tenia lloc en la compra-venta d'altres productes.

DESAVINECES ENTRE GÈNOVA I CASTELLA. CASTELLANS A GOMERA I GRAN CANÀRIA.

Ja cancel·lats els negocis del viatge de 1391 i novament noliejada la nau genovesa pel Nord d'Àfrica, Joan Gonçalves, el companyò sevillà de viatge de Scarsafiga, es negà a embarcar-se, pretextant que corrien rumors d'una pròxima guerra entre Gènova i Castella, i per la mateixa raó s'entossudí a voler conduir la nau a Sevilla i en requerí notarialment el propietari del vaixell ²⁹.

Quina podia ser la causa de les desavineces entre Gènova i Castella? No serien les mateixes illes Canaries, o, una competència sobtada que sorgia entre castellans i genovesos a la costa de l'Àfrica occidental? Les naus castellanes a l'Atlàntic camí de Flan-des es cabussaven com delfins. En tenim testimonis, una llarga cadena, i cap al Sud escometien ardidament. En 1393 mentre sortia una nau castellana de Joan d'Ocera de Barcelona amb mercaders catalans, Mateo Alemany i Guillem Sepulcre i mercaderia catala-

²⁷ G. de Reparaz (fill): *Catalunya a les mars*, pg. 92, diu que en aquella època hom considerava que la Guinea començava molt més al N. que avui.

²⁸ J. Vincke, *trb. cit.*, pg. 203, explica la revolta dels naturals de Canaries el 1393, provocada per les robaries d'infants.

²⁹ Document n.º 5.

na, vers els ports marroquís de l'Atlàntic, Atzmor i Saffi ³⁰, a Barcelona arribava procedent de l'Àfrica una altra nau castellana de Pere Minguell amb mercaderia de Joan Periz de Bermeo. Aquesta nau també portava esclaus canaris, i ara no de Fuerteventura, sinó de l'apartada Gomera ³¹. Aquest any 1393 és l'any d'una invasió castellana, en forma, de Gran Canària, el pes de la qual es féu sentir principalment a les proximitats de Telde, la sede missional catalana-mallorquina, que provocà una revolta, també en forma, dels naturals ³². Els castellans apareixien doncs, per aquesta banda, com a temibles competidors i contaven com a base estable per a llur empresa amb Sevilla i la zona d'influència marroquí. No sostindrien castellans i genovesos diàlegs aspres en llurs encontres per aquestes rutes marítimes? No hauria sigut fantasia genovesa pensar que les naus d'un Scarsafiga, i ben segur que les d'altres genovesos, podien passejar tranquilament per l'Oceà fins a la Guinea?

I els catalans, els fills d'aquells catalans que fins feia pocs anys plantaven cara a Gènova a la Mediterrània i hissaven llur bandera a Gran Canària, qué feien, qué deien?. El que feien, ja ho hem vist. No s'ha vist bellugar ni un mal llaut de bandes català en aigües de l'Atlàntic; i dir, que havien de dir? Retrets a casa no els calia dir ni aquesta boca és nostra.

IMPOSICIÓ DELS CASTELLANS. RETIRADA CATALANA.

Es evident que a la mar els forts eren els castellans i que s'imposaven no sols als catalans, sinó als seus vells amics els genovesos. Però, precisament per aquesta raó, ara els interessos catalans marxaven parions amb els dels genovesos. Si la Corona d'Aragó creia convenient una virada de la tradicional política internacional, la pròpia conveniència no l'empenyia cap a una aliança amb Gènova per a fer un front comú contra la marina castellana? Recordem que si la Corona va fer paper de potència internacional va ésser

³⁰ A. H. P. B.; Notari, Bernat Nadal, 23 gener 1393-4 juliol 1394.

³¹ Document n.º 6.

³² J. Vincke, trb. cit., pg. 203.

pel seu comerç marítim, pemsem que aquest comerç li era indispensable si volia mantenir la categoria d'estat potència i pemsem també que ara que l'odi amb Gènova s'havia esmortit, Gènova, a la que mai abandonà l'instint de conservació, segurament no s'hauria fet pregar per a acceptar un company de vaitge que, ni que hagués sigut amb un xic de paciència, li hagués permés d'anar avançant, pel camí encetat, cap al Sud de l'Àfrica.

Però, els castellans, mentre invadien Gran Canària, van fer als catalans la gràcia, per una vegada solament, de portar-los-hi un carragament de mercaderia als ports marroquís de l'Atlàntic —fet que no veurem repetir-se fins un segle més tart, en temps de Ferran el Catòlic ³³—, i pels catalans s'hagué acabat l'era de les Canàries.

No sabem pas si medià un acord entre els respectius governs dels súbdits castellans i dels súbdits catalans per a la retirada catalana, però, si no hagués sigut així, qui hauria defensat els catalans? Aquells il·luminats governants Garrius, Cardona Mulet, que per la part de València es deixaven arrancar la pell de les fronteres nacionals sense sentir-se'n ³⁴? o, aquells experts mercaders que envoltaven el rei —sobre tot experts en comerç marítim— Canasca, don Sanxo, Cortielles, Quintà, Traginer, naturals el primer d'un poble de l'alt Pireneu, de Zaragossa els dos següents, En Quintà de Perpinyà i de Tortosa En Traginer? Que hauria dit aquest govern a favor d'uns barcelonins, mallorquins o valencians que defensaven uns antiquats privilegis ciutadans i que denunciaven la seva voraç concupiscència?

ABANDÒ DE LES ILLES POR JOAN I D'ARAGÓ.

Axí es llançaren quaranta anys i escreix d'esforços de Pere el Cerimoniós per a portar a cap, fins on se podia, l'evangelització

³³ Marina Mitjà: *El comercio barcelonés en tiempos de Fernando el Católico* (Estudios del "V Congreso de Historia de la Corona de Aragón", vol. IV, pg. 6).

³⁴ F. Soldevila, obra cit., explica que Castella arrabassà a la Corona el marquesat de Villena sense que per part del govern català s'aixaqués una sola protesta.

dels naturals de Canàries, per a no deixar-los reduir a esclavitud, quaranta anys d'equilibris per a no ferir la susceptibilitat de la Santa Seu, per a tenir-la favorable i propícia no sols a la Mediterrània, sinó a l'Atlàntic, i això últim cal que sigui subratllat, i en el moment en que esdevenia difícil el comerç amb l'Orient per mediació dels ports de la Mediterrània oriental, en el moment en què tothom qui disposava d'una fusta per a fer surar a la mar i d'una finestra per a treure-hi el cap treballava afanyosament per a valoritzar les riqueses africanes i per a obrir-se camí mar endins cap a les Indies esquivant turcs i musulmans, aquells governants d'un pobre rei ofuscat que era Joan I, en un obrir i tancar de ulls sacrificaren a favor d'una pau peninsular, preparació de la unitat peninsular, les perspectives obertes pels mallorquins primer i pels barcelonins després.

L'ESCOLA CARTOGRÀFICA DE MALLORCA.

Amb la pèrdua de les Canàries anà aparallat l'esfondrament d'una institució cultural floreixent: l'Escola Cartogràfica de Mallorca. De primer entuvi part dels elements de l'Escola es degueren recollir a Barcelona i degueren treballar per encàrrec de mercaders que negociaren amb l'obra llur. El 1392 Domènec Pujol, en remeses distintes, entregà en comanda quatre cartes de navegar que es dirigiren a Gènova i altres quatre que es dirigiren a Nàpols³⁵. Sembla que entre els cartògrafs vingué a Barcelona Jaume Ribes³⁶, i sembla que aquí el cartògraf mallorquí estigué en contacte amb

³⁵ A. H. P. B.; Notario, Bernardo Nadal; 4 enero 1392-11 julio 1392, fol. 82 i fol. 87 v.

³⁶ Gonçal de Reparaz (fill): *Catalunya a les mars*, diu que Alexandre von Humboldt en *Kosmos*, fa venir Jaume Ribes a Barcelona després de 1392. També diu Reparaz que La Roncière nota una influència de la cartografia catalana sobre Beca.

Per a les cartes que construïa Francesc Beca, veure documents 7, 8 y 9.

Josep M.ª Madurell, en un article titolat: *Un cartógrafo genovés en Barcelona* (Barcelona, *Divulgación histórica*, t. VIII, págs. 140-144), sembla referir-se a aquests documents que publiquem; però després, en una explicació fosca, sembla que vol per participar a Jaume Ribes en el tractat dels mapes de Beca.

Francesc Beca [Becaria], cartògraf genovès —recordem que els Beca els havíem trobat abans— que el 1399 construïa a la capital catalana amples i especificades cartes per encàrrec de mercaders florentins. Però, com sigui, degué ésser per aquest temps que Jaume Ribes passa a la cort de l'infant portugués Enric el Navengant i s'encarregà de la direcció de l'escola nàutica de Sagres³⁷. Allí tècnics i científics mallorquins treballaren a profit dels portuguesos, dels quals gairabé podria dir-se que a l'Atlàntic recolliren la tasca que abandonaven els catalans.

D'aquesta manera aquell equip governamental de Joan I, enormement enriquit³⁸, preparava pels catalans el descobriment d'Amèrica; així aquell poder català, que segons el Senyor Soldevila "havia de tenir com a base de la seva pròpia grandesa la grandesa de Catalunya"³⁹, preparava la transformació de l'estat medieval a l'estat modern.

DOCUMENTOS

1

1391, noviembre, 4. Barcelona.

Venta d'una esclava canària capturada a Fuerteventura. Joan Gonzales de Sevilla ven l'esclava a Ramon Llagostera de Barcelona per 110 sous.

Noverint universi quod ego, Johannes Gonçalis, civis Sibillie, regni Castelle, gratis et ex certa sciencia, more piratico vendo et ex causa vendicionis concedo vobis, Raymundo Lagostera, curritori, civi Barchi-

³⁷ F. Soldevila, t. II, pg. 537.

³⁸ Per a qui creu que les acusacions de dilapidació del patrimoni real que es fan contra els consellers de Joan en el procés seguit contra dits consellers a la mort del rei, si Déu ens dóna temps, presentarem una àmplia documentació que mostra on anaren a parar el patrimoni de Joan I i bona part la hisenda municipal de molts pobles i viles de Catalunya i Aragó.

³⁹ F. Soldevila, ob. cit., t. II, pg. 842.

none presenti et vestris et quibus velitis quandam servam et captivam meam vocatam Chrispinam, etatis quinque annorum vel circa, quam vobis ego nuper asportavi seu adduxi cum navi Bartholomei Scarsafiga, ianuensis, de quadam insula vocata Fortsventura que est versus partes de Guinaxe, terre sarracenorum; quam vobis iam tradidi corporaliter et de facto, cedens et mandans vobis et vestris et quibus velitis omnia iura omnesque acciones reales et personales, mixtas, utiles et directas, ordinarias et extraordinarias et alias quascunque michi competencia et competentes et competere debencia et debentes in predicta serva et captiva et contra quascunque personas et res racione et occasione eiusdem; quibus iuribus et accionibus supradictis possitis vos et vestri et quos volueritis uti et experiri, agendo scilicet respondendo, deffendendo, excipiendo, proponendo et replicando et omnia alia faciendo in iudicio et extra iudicium quecunque et quemadmodum ego facere poteram ante presentem vendicionem et iurium cessionem et possem, nunc et eciam postea quandocunque ego enim facio et constituo vos et vestros et quos volueritis in predicta serva et captiva dominos et procuratores ut in rem vestram propriam ad faciendum inde vestre libitum voluntatis. Pro precio vero, predictae serve et captive quam vobis vendo, dedistis et solvistis michi, et confiteor me a vobis habuisse et recepisse, centum decem solidos monete Barchinone de terno; et ideo, renunciando excepcioni peccunie non numerate et precii predicti non habiti et non recepti et legi qua deceptis ultra dimidiam iusti precii subvenitur et excepcioni et accioni de dolo malo et accioni infactum et omni alii iuri, racioni et consuetudini contra hec repugnantibus, dando et concedendo vobis et vestris et quibus velitis, si quid predicta serva et captiva quam vobis vendo plus modo valet vel amodo valebit precio antedicto. Insuper convenio et promitto vobis quod predictam servam et captivam quam vobis vendo, quamque assero fore de bona guerra, faciam vos, et vestros et quos volueritis, habere, tenere et possidere in sana pace contra omnes personas, et quod tenebor vobis et vestris de firma et legali eviccione eiusdem ad usum et consuetudinem Barchinone; et pro hiis complendis et firmiter attendendis obligo vobis et vestris omnia bona mea mobilia et immobilia habita et habenda.

(El document no segueix, acaba aquí.)

A. H. P. B.; Notari, Bernart Nadal; *Manual*, 14 octubre 1391-14 gener 1392, fol. 51.

2

1391, noviembre, 4. Barcelona.

Rebut de Joan Gonçales de Sevilla a Ramon Llagostera de Barcelona de 110 sous, preu d'una esclava canària natural de Fuerteventura.

Sit omnibus notum quod ego, Johannes Gonçalis, civis Sibilie, regni Castelle, confiteor et recognosco vobis Raymundo Lagostera, curritori, civi Barchinone presenti, quod dedistis et solvistis michi ad meam voluntatem omnes illos centum decem solidos monete Barchinone de terno, pro quibus sive precio quorum ego, more piratico, vendidi vobis et vestris et quibus velitis quandam servam et captivam meam vocatam Chrispinam, etatis quinque annorum vel circa, quam ego nuper asportavi cum navi Bartholomei Scarsafiga, ianuensis, de quadam insula vocata la Fortsventura, prout de dicta vendicione plene constat per instrumentum publicum inde factum in posse notarii infrascripti die presenti, et ideo, renunciando excepcioni peccunie non numerate et non solute et doli in testimonium premissorum, presentem vobis facio apocham de soluto.

Actum est hoc Barchinone, quarta die mensis novembris, anno a nativitate Domini M^oCCC^oLXXXX^o primo.

Signum Johannis Gonçalis predicti, qui hec laudo et firmo.

Testes huius rei sunt: Petrus Johannis, peyerius, et Anthonius de Podio, mercator, cives Barchinone.

A. H. P. B.; Notari, Bernart Nadal; *Manual*, 14 octubre 1391-14 gener 1392, fol. 51 v.

3

1391, noviembre, 4. Barcelona.

Venta de dues esclaves canàries capturades a Fuerteventura. Bartomeu Scarsafiga, genovès, ven les esclaves a Ramon Gassull, taberner de Barcelona, per 27 lliures, 10 sous.

Noverint universi quod ego, Bartholomeus Scarsafiga, ianuensis, patronus navis, gratis et ex certa sciencia, more piratico vendo et ex causa vendicionis concedo vobis Raymundo Gassulli, tabernario, civi Barchinone presenti et vestris et quibus velitis duas servas et captivas meas, quas ego, nuper cum navi mea, asportavi de quadam insula vocata la Fortsventura, queque sunt etatum scilicet una quinque annorum et altera sex annorum vel circa, queque vocantur scilicet illa que est sex annorum Rosa et altera que est quinque annorum vocatur Rossola; quas vobis iam tradidi corporaliter et de facto, cedens et mandans vobis et

vestris et quibus velitis omnia iura omnesque acciones reales et personales, mixtas, utiles et directas, ordinarias et extraordinarias et alias quascunque michi competencia et competentes et competere debencia et debentes in predictis servabus et captivabus; et contra quascunque personas et res, racione et occasione earundem, quibus iuribus et accionibus supradictis possitis vos et vestri et quos volueritis uti et experiri agendo scilicet, respondendo, deffendendo, excipiendo, proponendo et replicando, et omnia alia faciendo in iudicio et extra iudicium quecunque et quemadmodum ego facere poteram ante presentem vendicionem et iurium cessionem et possem nunc et eciam postea quandocunque. Ego enim facio et constituo vos et vestros et quos volueritis in hiis dominos et procuratores ut in rem vestram propiam ad faciendum inde vestre libitum voluntatis. Pro precio vero predictarum servarum et captivarum quas vobis vendo dedistis et solvistis michi et confiteor me a vobis habuisse et recepissee viginti septem libras et decem solidos monete Barchinone de terno; et ideo, renunciando excepcioni peccunie non numerate et precii predicti non habiti et non recepti et legi qua deceptis ultra dimidiam iusti precii subvenitur et excepcioni et accioni de dolo malo et accioni in factum et omni alii iuri, racioni et consuetudini contra hec repugnantiibus, dando et remittendo vobis et vestris et quibus velitis si quid predictae serve et captive quas vobis vendo plus modo valent seu amodo valebunt precio antedicto. Insuper convenio et promitto vobis quod predictas servas et captivas quas vobis vendo, quasque assero fore de bona guerra, faciam vos et vestros et quos volueritis habere, tenere et possidere in sana pace contra omnes personas et quod tenebor vobis et vestris de firma et legali eviccione earundem ad usum et consuetudinem piratici; et pro hiis complendis et firmiter ettendendis obligo vobis et vestris omnia bona mea mobilia et immobilia, habita et habenda; intelligatur tamen quod ego non tenear vobis nec vestris de morbo caduco nec de aliis viciis seu morbis dictarum servarum, immo eas vobis vendo pro talibus quales sunt. Hec igitur omnia et singula supradicta facio, paciscer et promitto vobis et vestris necnon et notario infrascripto tanquam publice persone pro vobis et pro aliis eciam personis quarum interest et intererit recipienti et paciscenti ac eciam legitime stipulanti.

Actum est hoc Barchinone, quarta die mensis novembris, anno a nativitate Domini Millesimo CCC^o nonagesimo primo.

Testes huius rei sunt Arnaldus Palegrini, patronus navis, et Petrus de Plano scriptor Barchinone.

A. H. P. B.; Notari, Bernart Nadal; *Manual*, 14 octubre 1391-14 gener 1392, fol. 51 v.

4

1391, novembre, 4. Barcelona.

Rebut de Bartomeu Scarsafiga, genovès, a Ramon Gassull, taberner de Barcelona, de 27 lliures, 10 sous, preu de dues esclaves canàries naturals de Fuerteventura.

Sit omnibus notum quod ego, Bartholomeus Scarsafiga, ianuensis, patronus navis, confiteor et recognosco vobis Raymundo Gassulli, tabernario, civi Barchinone presenti, quod dedistis et solvistis michi ad meam voluntatem omnes illas viginti septem libras et decem solidos monete Barchinone de terno, pro quibus sive precio quarum, ego, more piratico, vendidi vobis et vestris et quibus velitis duas servas et captivas meas, quas ego nuper cum dicta navi mea asportavi de quadam insula vocata la Fortsventura, queque sunt etatum scilicet una quinque annorum et altera sex annorum vel circa, queque vocantur scilicet illa que est sex annorum Rosa et altera que est quinque annorum vocatur Rossola, prout de dicta vendicione plene constat per instrumentum publicum inde factum in posse notarii infrascripti die presenti. Et ideo, renunciando excepcioni peccunie non numerate et non solute et doli in testimonium premissorum, presentem vobis facio apocham de soluto.

Actum est hoc Barchinone, quarta die mensis novembris, anno a nativitate Domini Millessimo CCCº nonagesimo primo.

Signum Bartholomei Scarsafiga predicti qui hec laudo et firmo.

Testes predicti.

A. H. P. B.; Notari, Bernart Nadal; *Manual* 14 octubre 1391-14 gener 1392, fol. 52.

5

1391, desembre, 16. Barcelona.

Requeriment de Joan González, de Sevilla, en nom de Bartomeu Bargayo, genovès habitant de la dita ciutat, a Bartomeu Scarsafiga, genovès, patró de la nau "Santa Ana", per conduir aquest vaixell a la capital andalusa. González creia imminent una guerra entre Gènova i Castella i temia per la sort de la "Santa Ana". Contestació de Scarsafiga.

Noverint universi quod, die sabbati circa horam completorii eiusdem diey anno a nativitate Domini MºCCCº nonagesimo primo, in presencia mei Bernardi Nathalis, notarii publici Barchinone, et in presencia eciam venerabilis Sancii Gonçalis consulis castellanorum in civitate Barchinone, Petri Descoron scriptoris Barchinone, Petri Sancxis de Castro pa-

troni navis, vicini civitatis Sibilie regni Castelle comitique dicti domini regis Castelle, testium ad hec vocatorum specialiter et assumptorum: Johannes Gonçalis, vicinus dicte civitatis Sibilie, constitutus personaliter in hoperatorio mei dicti notarii quod hoperatorium est in placea Cambiorum de Mari Barchinone, et nomine et pro parte, ut dixit et asseruit, Bartholomei de Bergayo ianuensis, boterii sive tonellarii, vicini dicte civitatis Sibilie, dixit verbotenus venerabili Bartholomeo Scarsafiga, civi Janue, patrono cuiusdam navis sive barche unius themonis et unius cohoperte vocate de "Sancta Anna", que nunc est in plagia maris Barchinone, anchoris affixe, ibidem personaliter existenti et adinvento, hec verba vel similia in effectu: "Micer Barthomeu: jo, Johan Gonçalis, "en nom e per part de Barthomeu de Bergayo, janoves, vehi de Sibilia, "lo qual ha la terça part en la nau appellada de "Sancta Anna", de la "qual vos, dit misser Barthomeu, sots patro, requir vos, dit micer Barthomeu, que vos naveguets e tornets de present, altre viatge no mudant, la dita nau drete via en la ciutat de Sibilia, en aquell loch d'on "vos aquella havets sachada e levada, com jo e lo dit Barthomeu de "Bergayo nos duptam que no sia guerra contra lo jenoves e los senyor "rey de Castella; e axi es stat a mi dit per als cuns; en altra manera, si "aço no fets o fer no volets, en nom e per part de dit Barthomeu de Bergayo, protest contra vos e vostres bens de la dita terça part que l'dit "Barthomeu ha en la dita nau, la qual stim a D florins d'or d'Arago, e "e de tot risch qui a la dita nau se pusque venir per qualsevol raho, hoc "encara de tots qui per raho de la dita terça part se farien e s guanyarien, e de totes messions, dampnatges e interessess per lo dit Barthomeu Bargayo fetes e fahedores, sostenguts e sostenidors en colpa vostra. E d aço requir vos, notari, que m façats carta e cartes, una e moltes, e aytantes com ne volre". Quibus dictis, in continenti dictus Bartholomeus Scarsafiga peciit e requisivit sibi de predictis fieri et tradicopiam seu transumptum... Postea vero, die martis paulo post horam terciarum eiusdem diei nonadecima die dicti mensis decembris et anno supradicto, dictus Bartholomeus Scarsafiga, constitutus personaliter in dicto operatorio mei dicti notarii, et in presencia Raymundi de Lagostera, curritoris auri, Bernardi Amill sartoris, et Petri Descoron scriptoris civium Barchinone, testium ad hec vocatorum specialiter et assumptorum, obtulit, atque michi dicto notario tradidit, quandam papiri cedulam scriptam responsionem ad predictam et alia in se continentem, cuius tenor dinoscitur fore talis: "A la resquesta e protestaciò fetes per lo dit "Johan Gonçalis, respon lo dit Barthomeu Scarsafiga dient: que lo dit "Johan Gonçalis no deu ni pot fer la dita requesta e protestaciò, com ell

“no sia procurador del dit Barthomeu de Bergayo sino tan solament a reebre la part dels nolits de la dita nau qui s pertangue al dit Barthomeu de Bergayo per raho de la sua terça part; perque jatsia lo dit Johan Gonçalis diga e afferm la dita requesta e protestacio haver feta en nom e per part del dit Barthomeu de Bergayo, diu lo dit Barthomeu Scarsafiga que ell les coses requestes e protestades no es tengut de fer ne de complir, pus que lo dit Johan de aquestes coses no ha special manament, maiorment com lo dit Barthomeu de Bergayo haja posada la dita sua terça part de la dita nau sots regiment, governaciò, procuraciò e administraciò del dit Barthomeu Scarsafiga. Diu encara mes que posat que lo dit Johan Gonçalis hagues plen poder de fer les dites coses, encara lo dit Barthomeu la dita nau tornar ni navegar no poria en la dita ciutat de Sibilia sens gran dampnatge de la dita nau e messio, e aço per tal com lo dit Barthomeu ha noliejada la dita nau per fer son viatge drete via, nostro senyor Deu volent, a les parts de Mallorques e d aqui movent a les parts de Barbaria, lo qual dampnatge, totes coses compensades, seria de mes de mil florins d or d Aragò, perque no pot esser dit ni allegat que la dita terça part stigue ne vage a risch, perill ne fortuna del dit Barthomeu ni dels seus. Diu encara mes lo dit Barthomeu: que si lo dit Johan se n vol anar ab ell dit Barthomeu en la dita nau, ell es apparellat e apparellat se offer de dar e pagar al dit Johan la part qui s partanyeria al dit Barthomeu de Bergayo dels guanys o nolits qui s hauran o s faran ab la dita nau. En altra manera protesta lo dit patró que no sta per ell, mas per lo dit Johan, qui ab la dita nau anar no vol. Protesta encara de tot risch qui a la dita nau se pusca veneir per qualsevol raho, hoc encara de totes messions, dampnatges e intersses per lo dit patro fetes e fahedores, sostenguts e sostenidors per la dita raho. E les dites coses demana e requir lo dit Barthomeu esser insertes e afites en la fi de la dita protestaciò, e a ell esser fetes e liurades aytantes cartes com ne volra” (*Continuen fòrmules*).

A. H. P. B.; Notari, Bernart Nadal; *Manual*, 14 octubre 1391-14 gener 1392, fol. 149.

6

1393, diciembre, 27. Barcelona.

Venta d'un esclau feta per Joan Périz de Gámiz, mercader de Bermeo, a Bernat Mujol, patró de nau francès de Serinyà. L'esclau, de dos anys d'edat, era natural de l'illa de Gomera. Fou venut per 10 lliures.

Johannes Peris de Gamis, mercator ville de Bermeo regni Castelle, gratis, etc., more piratico, vendo vobis Bernardo Mujol iuniori, patrono

lembi de loco de Cerinyano, regni Francie, presenti et vestris etc., quendam servum et captivum meum vocatum Gomera de nacione Canariorum, etatis duorum annorum vel circa, quem ego nuper asportavi de quodam loco vocato Gomera, qui est in quadam insula vocata Gomera, cum navi Petri Minguelles de villa de Sumalla dicti regni Castelle, quemque vobis iam tradidi corporaliter et de facto. Cedens etc. quibus etc. constituens etc. Precium est decem libre et novem solidi Barchinonenses etc. renunciando etc.; intelligatur tamen quod non tenear vobis de vociis etc. Immo generaliter vendo vobis ipsum pro tali qualis est. Obligo bona etc. hec igitur etc.

Testes: venerabilis Sanccius Gonçalis, consul castellanorum in civitate Barchinone; Guillelmus Baloffi, patronus barque, et Stephanus Taxera, marinerius de dicto loco de Cerinyano.

Johannes Peris de Gamis predictus firma apocham de receptis dictis decem libris et novem solidis.

Testes predicti

A. H. P. B.; Notari, Bernart Nadal; 20 novembre 1393-3 junio 1394, fol. 20.

7

1399, junio, 7. Barcelona.

Pacte acordat entre Francesc Becaa, cartògraf genovés, i Simón d'Andrea, mercader de Prato, per a que el primer traci al segon quatre mapamundis. Andrea fa l'encàrrec a nom de Baltasar Ubriach, mercader de Florència.

Franciscus Becarius, magister cartarum navigandi, civis Janue, degens pronunc Barchinone, attendens me promississe vobis Simoni Andree, mercatori de Prato in Florencia, nunc vero Barchinone degenti, facere quatuor mapamundos quorum duo sint longitudinis sexdecim palmorum et amplitudinis septem palmorum et trium quarts vel circa ad mensuram canne Barchinone, de quibus duobus proxime dictis mapamundis unus est iam inceptus et alter debet esse similis; et residui duo mapamundi ...? amplitudinis et longitudinis decemnovem palmorum vel inde circa, scilicet, duobus palmis plus quam sit quidam mapamundi quem vos michi pro forma et mostra ac exemplo tradere debetis, prout hec et plura alia largi flue sunt contenta in quodam papiri albarano manu propria venerabilis Baltazaris Ubriachi, mercatoris florentini,

quodque vos tenetis et quod est subscriptum manu mei et Leonardi Cesseti, curritoris auris civis Barchinone, cuiusquidem albarani ego teneo transumptum manu propria dicti venerabilis Baltazaris scriptum et subsignatum manu vestra propria et dicti Leonardi, attendens inquam vos et me velle ut hec in scriptis redigantur et de predictis per instrumentum apparet, idcirco, gratis etc., laudando predictum albaranum et omnia et singula in ipso contenta, convenio et promitto vobis, dicto Simoni, quod ego faciam et opperabor dictos quatuor mapamundos in modum et formam, locum et tempus ac terminum in dicto albarano prefixa et alia, opperabo ipsos prout melius et apertius potero. Et hec promitto facere sine etc. dampna etc. credatur etc., confitens vobis habuisse et recepissee a vobis centum nonaginta duos florenos ex illis trecentis viginti florenis auri Aragonum quos vos michi promissistis dare et solvere pro omnibus dictis quatuor mapamundis, scilicet de duobus primis mapamundis centum viginti florenos et de duobus ultimis ducentos florenos, ad rationem XI solidorum pro floreno. Preterea convenio et bona fide promitto vobis, sub pena quinquaginta librarum barchinonensium de terno, tercium curie etc. qua soluta etc. nichilominus etc., quod quousque dicti quatuor mapamundi sint totaliter perfecti, ego non opperabor aliquas cartas navigandi nec aliquos mapamundos, nec exiam a civitate Barchinone vel eius vicaria seu districtu animo recedendi, ab ipsis obligo etc. immo etc. Versa vice ego dictus Simon laudans predicta etc. promitto vobis dicto Francisco Becario quod ego infra dictum tempus in dicto albarano contentum tradam vobis dictum mapamundi pro exemplari sive forma dictorum quatuor mapamundorum fiendorum et eciam solvam vobis dicta restancia dictorum trecentorum viginti florenorum. Et hec facta sine etc. dampna etc. credatur etc. obligo etc...

Testes firme dicti Francisci Becarii qui firmavit dicta die, Petrus Baga, sabaterius, et Johannes Ferrarii, scriptor. Testes firme dicti Simonis qui firmavit XVII die mensis octobris, Johannes Argemir, mercator, et Bartholomeus Rechs, curritor auris cives Barchinone, et Johannes Ferrarius predictus.

A. H. P. B.; Notari, Tomàs de Bellmunt; 30 abril 1399-28 novembre 1399.

8

1399, agost, 12. Zaragoza.

El rei, a Pere Taquí de Perpinyà, probablement arrendatari dels dret d'aduanes en els passos de la frontera francesa, i als oficials reals en els passos de totes les fronteres de la Corona d'Aragó: que deixin lliure l'entrada i la sortida a Baltasar de Ubriach, mercader florentí habitant de Venecia, que proporciona al sobirà joies i pedres precioses.

Pro Baltasar de Embriachis.

Lo rey.

Lo feel conseller nostre micer Baltasar de Hembriachis, ciutadà de Florença e habitador e ciutadà de Venecia, lo qual nos haviem fet venir a nos ab alguns fermalls, pedres precioses, perles e altres ioyes de gran for, se n'torna en sa terra per portar nos d'altres ioyes e coses de grans preus dels quals nos lo havem aci informat e encarregat; e com per semblants coses no sia acostumat esser pagat dret o vectigal alcu, pregam vos e manam que per rao de les dites ioyes e altres coses que se n'portarà tornant se n, o metra venint e entrant en nostres regnes, no façats pagar al dit micer Baltasar dret alcu; e d'aço ns farets plaer e servey, e lo contrari, ço que no presomim, hauriem fort per desplaent.

Dada en Saragoça, sots nostre segell secret, a XII dies d'agost de l'Any MCCCXCVIII.

Rex Martinus.

Dirigitur Petro Taquini, mercatori Perpiniani.

Eiusdem.

Martinus etc. Universis et singulis officialibus nostris et subditis, necnon custodibus passuum e rerum prohibitarum in regni nostri confinibus constitutis et inquam lezdariis, pedagogariis ac collectoribus, plicatoribus et receptoribus victigalium et iurium regnorum quorumcunque ac aliis ad subscripta quomodolibet deputatis ad quem seu quos presentes pervenerint et fuerint presentate, salutem et dileccionem. Quia fidelis consiliariis noster Baltasar de Humbriachis, civis Florencie, habitatorque et civis eciam civitatis Venecie, nostri ordinacione et iussu a partibus Lombardie ad nostri presenciam veniens portavit nonnullas lapides preciosas, perulas, fermalls et alia nonnulla iocalia quorum partem nobis placibilem emimus ab eodem et repatriando partem residuam secum ducit ad nostri presenciam cum nonnullis aliis perulis preciosis, lapi-

dibus ac aliis valoris maximi iocalibus infra brevi temporis spacium reversurus, dicimus et mandamus vobis et singulis vestrum de certa sciencia et expresse quatenus dictum Baltasar cum equitaturis usque numerum sex, perulis, lapidibus preciosis et aliis iocalibus, bonis et rebus que secum portabit a nostri recedendo presencia et reveniendo, ut predictur ad eandem, abire, stare ac redire tociens quociens voluerit libere permittatis nec cogatis eundem ad solvendum ius aliquod pro premissis, quem nos, casu quo ipse ius aliquod debere solvere, pro eisdem ius ipsum sibi remittimus et ab eo eundem franchum facimus et immunem...

Data Cesarauguste sub nostro sigillo secreto XII die augusti, anno a nativitate Domini MCCCXCVIII.

Rex Martinus.

9

1400, maig, 26. Barcelona.

Requeriment de Francesc Becaa, cartògraf genovés resident a Barcelona, a Baltasar Ubriach, mercader florentí, i contrarequeriment d'aquest al primer.

Noverint universi quod die Mercurii, hora in vespers vel circa, que fuit XXVI mensis madii anno a nativitate Domini millesimo CCCCº, in presencia Raimundi Roig, scriptoris iurati sub me Guillelmo Donadeu, auctoritate regia notario publico Barchinone, et in presencia eciam discreti Thome de Bellmunt, notarii, civis Barchinone, et Bernardi Vilagut, scriptoris, testium ad hec specialiter electorum, discretus Franciscus Bechaa, magister cartarum navigandi degens in Barchinona, personaliter constitutus iusta scribaniam dicti Thome de Bellmunt, notarii publici Barchinone, presentavit et per dictum Raimundum Roig, scriptorem qui supra, honorabili Baltasario Ubriachi, mercatori florentino ibidem personaliter constituto et invento, legi et publicari requisivit et fecit quandam cedula papiream in scriptis requisicionem et protestacionem in se continentem tenoris sequentis: "Com mes valaga ço qui en veritat sta que ço qui fentament es causat o concebut e sia cert e ignorar no podets e devets vos molt honorable senyor Baltesar Ubriachi, mercader florentí, que axi com entre vos de una part e Francesch Becaa, mestre de cartes de navegar degent en Barchinona, de la altra part, era stat convengut e en pactes deduit, no contrastant que per complaure a vostra

molt honorable saviesa, la qual havia volgut que aquells pacte fosen causat esser convenguts per les causes deius scrites, entre En Simon Andreu, mercader florenti, de una part, e lo dit mestre Francesch de l'altra part, per observancia de veritat per vos e a obs de vos, molt honorable senyor En Baltasar Ubriachi, lo dit mestre Francesch ha obrats, fets e acabats segons les mides per vos, senyor, ordonades e divisades, los dos mapamundis petits de e per los quals vos haviets deliurat exemplar al dit mestre Francesch e pregat aquell moltes vegades e ab gran afecciò que y demostravets, que lo dit mestre Francesch fes e obras los dits mapamundis petits al mils que pogues e sabes, prometent li que si lo dit mestre Francesch feia en los dits mapamundis petits, o en algun d'aquells, mes obra que no era contenguda en lo dit exemplar, ultra los sexanta florins a que era stat fet preu de fer los dits dos mapamundis petits, vos servariets indempne lo dit mestre Francesch e l'fariets ben content de sos treballs e despeses necessaries en lo pus que lo dit mestre Francesch faria mes que no era contengut en lo dit exemplar. E sia ben cert e notori que lo dit mestre Francesch en fer la obra del primer obrat dels dits mapamundis dos petits, per occesio e esperança de la dita vostra promesa de ben contentar e satisfer la dita pus bastant obra del dit exemplar, ha vagat set meses e, en lo altre a fer, quatre meses, axi que son onze meses, e ha despes per son viure e per les coses necessaries a la dita obra cent desset florins d'Arago set solidos e vuit diners barcinonesos bastantment, e haia crescuda la dita obra del dit primer mapamundi petit per la dita promesa, sperant de vos, senyor, major paga de la dessusdita, fahent en aquell figures e animals CLXV; e naus e galeres XXV; e peys, entre grans e pochs, cent; e banderes que son en ciutats e castells, CCCXXXX; e arbres per tot lo mapamundi, CXXXX; en axi que son en suma per tot DCCLXX, e son mes que aquelles del exemplar, en que no ha entre figures axi de mar, de terra e de aules, pus de CXV; e naus e galeres set; e peys entre grans e pochs deu; e banderes que son en ciutats e castells CX; e arbres per tot lo mapamundi VIII. E jatsia que lo dit mestre Francesch Becaa no haia fet lo dit segon mapamundi petit tan copios com lo dit altra primer, ya per demostracio d'aquell es stat vist que es molt pus copios que lo dit exemplar. E axi los dits mapamundis petits obrats e perfetament acabats lo dit mestre Francesch per vos senyor En Baltasar ha deliurats al dit Simon Andreu, axi com per vos era stat dit al dit mestre Francesch, sperant que sens demanar, vos li fessets paga e satisfaccio de triga de temps en que lo dit mestre ha vagat mes que no fera per la dita mes obra feta e per son despens de son viure e per treballs sostenguts, e de

aço vos no avets curat res fer, parlant ab deguda honor, ne a present curats, jatsia que apres que vos, senyor, sots tornat en Barchinona siats stat request moltes vegades per lo dit mestre Francesch de paraula que servasets a ell la dita vostra promesa, la qual se provara be e suficientment con loch sera. Vos per tot aço no havets volgut res fer ans que piyor es contra veritat, axi com certament se demostrara, denegats vos la dita promesa haver feta. E com poc aprofitaria promeses fer si aquelles verificades no venien a deguda fi, per ço, lo dit mestre Francesch Bechaa instantment en aquests escrits damana e requer que vos, dit honorable senyor En Baltasar, prestament e sens alguna triga, servant la dita promesa per vos feta de la dita mes obra, per sguart de la dita vostra promissio feta en los dits mapamundis petits, paguets, contentets e satisfagats entegrament e complida lo dit mestre Francesch axi com fer devets e sots tengut de fer. En altra manera, si lo contrari feyets, ço que lo dit mestre Francesch no creu, vos certifica que per la dita raho ell haura recors devant maior qui de vos e bens vostres, encertada la veritat e aquella demostrada, li faça complida justicia e raho. E que si per aquesta raho lo dit mestre Francesch es retrigat en haver sa justicia, sera en gran colpa vostra, ab la repetida honor parlant, e ab gran damnatge e messions del dit mestre Francesch, protestant que tots aquells dampnatges, interessers, messions e despeses que per raho e occasio de les dites coses ja ha sostenguts e fetes e d'aci avant al dit mestre Francesch convendra fer e sostenir, puga demanar, exegir, haver e recobrar de vos e bens vostres en son loch e temps covinents. E de totes aquestes coses demana e requir lo dit mestre Francesch a ell esser fetes e liurades una e moltes cartes publiques si e aytantes con haver ne volra per vos notari e etc." De quibus sic presentatis dictus Raimundus Roig, scriptor juratus qui supra, volente et consenciente dicto magistro Francisco Bechaa, dicto honorabili Baltasario Ubriachi petenti e requirenti ibidem et in continenti facta dicta, presentacione copiam tradidit cum suo originali fideliter comprobata, presentibus testibus jam superius nominatis. Post hec, die Veneris, hora nona vel circa, intitulata XXVIII dicti mensis madii anno iamdicto, in presencia venerabilis *Garcie Alfonso del Caudet, consulis castellanorum in Barchinona*, et discreti Francisci Castello, civis dicte civitatis Barchinone, ac dicti Raimundi Roig scriptoris, testium ad hec specialiter electorum, dictus honorabilis Baltasarius Ubriachi obtulit et tradidit michi, dicto Guillelmo Donadeu notario in introitu scribanie mei, in ausencia dicti magistri Franciscii Bechaa, quandam cedulam responsivam ad predictam ac eciam requisicionem et protestacionem in se continente, tenor cuius talis est: "A

la requesta e protestació fet per part del dit mestre Francesch, respon lo dit Baltesar dient: que seria cosa justa e raho e justicia qui'n voll e'n ordona, que, cascun sia ates so que promes li es si ell fa so que es tengut e obligat e abans deu esser conegut e vist aquell qui deman esser satisfet si ha loch e fet complidament so que fer deu. Pesque si lo dit mestre Francesch ha fet so que deu e es tengut fer, li sera fet so que justicia ordonara e com jatsia cosa certa e en pacte init e deduit so que lo dit mestre Francesch deu haver e es tengut, segons que appar per albara scrit de sa ma e per carta publica, en la qual cosa res al mon no's pot mudar ni veriar, e aquell pacte e avinença li sera servat ad unguem; e si per ventura lo dit mestre Francesch ha fet mes avant obras que no es convengut segons lo dit pacte e hauda raho de la mostra, es apparellat lo dit Baltesar de star a raho de les dites coses a coneguda de persones abtes e suficients en semblants coses, em per amor d'aço requer lo dit Baltasar que es apparellat de fer so que deu. E res no menys en aquests presents scrits requer instantment lo dit Baltasar vos dit mestre Francesch que vos de fet li deyets acabar los dos mapamundis qui resten a fer segons lo pacte e covinença e la mostra que devets haver, la qual lo dit Baltesar vos a fet dar ara de present ensemps ab los pregamins e altres coses que ell sia tengut dar segons lo dit pacte. E si per ventura per vos les dites coses no son de fet complides, de fet e acabament e perfeccio aduytes segons que tengut e obligat, axi aquells dos mapamundis que havets ja acabats en los quals ha defaliment e falta, segons lo pacte e la mostra com aquells que havets per fer haiats satisfet e obra ab acabament feta axi com es apparellat lo dit Baltesar de fer so que sia tengut per raho del dit pacte, axi empero que abans del liurament de la dita mostra, vos, dant a ell bona seguretat e fermança de restituhir e tornar la dita mostra e de acabar los dits dos mapamundis e estar a satisfaccio de la falta dels dos primers axi com es convengut. E si per ventura les dites coses son per vos dit mestre Francesch denegades fer e diletades, so que no creu lo dit Baltesar, protesta contra vos e bens vostres en que sien hauts e havedors, de la falta dels dits dos mapamundis ja fets com dels altres qui son per fer, pacte covinença que vos serien trenquats, penes en lo dit pacte contengudes de tots dans, dampnatges, messions e altres interessers aquells haver vos e bens vostres hon que sien hauts e havedors e de haver recorrs al senyor rey qui de vos faça justicia e fasa complir e tenir los dits pactes e avinences. E per ço que per vos ignorancia no y puscha esser atlegada e que apparegua en sdevenidor, requer vos en, notari, qui present sots, que'n fasats carta publica".

A. H. P. B.; Notari, Guillelm Donadeu; 22 març 1399-24 febrer 1402, fol. 37 v.